

An impressionist painting of a rural landscape. In the center, a red barn with a dark roof and several arched openings stands on a light-colored path. To the left, a cluster of dark, rounded trees is visible. The foreground is dominated by a large, textured area of green and blue, suggesting a field or a body of water. The sky is a mix of soft, pinkish and light blue tones, with visible brushstrokes. The overall style is characteristic of the Impressionist movement.

de schilders
van

De Ploeg

W BOOKS

de schilders
van

De Ploeg

Jikke van der Spek

landschap 18

stad 78

portret 106

model 152

abstract 168

grafiek 192

NOTEN 234 **LITERATUURLIJST** 236 **INDEX** 238 **COLOFON** 240

DE SCHILDERS VAN DE PLOEG

W ie aan Groningen denkt, denkt onwillekeurig ook aan de schilders van De Ploeg. De naam van dit kunstenaarsgezelschap is inmiddels wijd en zijd bekend. Al in de jaren twintig van de vorige eeuw bleek het ruige Groninger land voor een aantal onder hen het vertrekpunt voor het ontstaan van prachtige karakteristieke schilderijen, met hoge horizonten en in de verte verdwijnende wegen, vastgelegd met felle kleuren en een gepassioneerde schildertoets. Daar was niet alleen moed voor nodig maar, om met de dichter Hendrik de Vries te spreken, ook ‘roekeloze drift’. En dan met name om die ‘zoogenaamd nuchtere kleilanden aan te durven in hun werkelijke grootschheid, om hun “proza” te vertolken in een openluchtkunst waar de zeewind geweldig doorwaait, met een levenshonger die uitspat in orgiën van verf heftig en ruw.’ Vandaag de dag komen bezoekers van heinde en ver naar het Groninger Museum om zich juist hier te laven aan deze bijzonder kleurrijke expressionistische kunst. Het werk van Ploegkunstenaars van het eerste uur, zoals Jan Wiegers, Jan Altink, George Martens, Hendrik Nicolaas Werkman en vele anderen, wordt in het Groninger Museum sinds jaar en dag verzameld en tentoongesteld. Binnen *De Collectie*, de permanente opstelling met *highlights* uit de verzameling van het Groninger Museum, is De Ploeg letterlijk het stralende en kleurrijke middelpunt.

detail afb. 004

De uitgave *De schilders van De Ploeg* sluit hier naadloos op aan. In korte, heldere teksten wordt u meegevoerd in de rijke geschiedenis van deze kunstenaarsgroep. Behalve het landschap vormden ook het stadsleven en het portret belangrijke schilderkunstige motieven binnen De Ploeg. Met de portretten die de leden van elkaar maakten, bracht men de vriendschapsbanden binnen de kunstenaarskring artistiek tot uitdrukking. Daarnaast kende de kunstkring een constructivistische richting, met Wobbe Alkema, Jan van der Zee en Hendrik Nicolaas Werkman als belangrijke vertegenwoordigers. Op levendige wijze komen werken uit de collectie van het Groninger Museum, de Stichting De Ploeg en de Stichting Johan Dijkstra ter sprake. Andere meesterwerken van De Ploeg uit collecties van het Stedelijk Museum in Amsterdam, Museum Belvédère in Heerenveen, het Singer Laren, het Drents Museum in Assen, het Dordrechts Museum, Museum De Fundatie in Zwolle en het Kirchner Museum in Davos ontbreken evenmin. Ik dank eenieder die aan deze uitgave heeft meegewerkt en noem hier speciaal auteur Jikke van der Spek. Zij werd vanuit het Groninger Museum met raad en daad ondersteund door Mariëtta Jansen, conservator De Ploeg en kunst van de 20ste eeuw.

Ook bijna 100 jaar na de oprichting van De Ploeg, verheugt deze kunst zich nog steeds in een groeiende belangstelling. De huidige uitgave *De schilders van De Ploeg* voorziet daarmee in een behoefte die tot vreugde stemt.

Andreas Blühm
Algemeen directeur Groninger Museum

Siemon Steenmeijer, leden van *De Ploeg*, na opening van de allereerste Ploegexpositie, 2 februari 1919, foto Groninger Museum, archief Cees Hofsteenge

Staan v.l.n.r. Jan Jordens, Johan Dijkstra, Tiete Geursen, Jan Altink, Jan Wiegens, Geert Streurman, Toon Benes. Vooraan v.l.n.r. Kroeze (geen Ploeglid), Siemon Steenmeijer, George Martens (met bokshandschoen).

inleiding

GRONINGER KUNSTKRING DE PLOEG

Eén doel bindt allen samen: het zoeken van nieuwe wegen. De olievliezen, die er over de schilderkunst lagen, worden weggevaagd, de paletten gezuiverd. Er worden kleurige matte schilderijen gemaakt, die je van alle kanten kunt bekijken. De academische studies worden omgedraaid en op den achterkant nieuwe ideeën geschilderd in een nieuwe taal. Schilderijen met handschrift, in primaire kleuren.

(Johan Dijkstra, 1938)

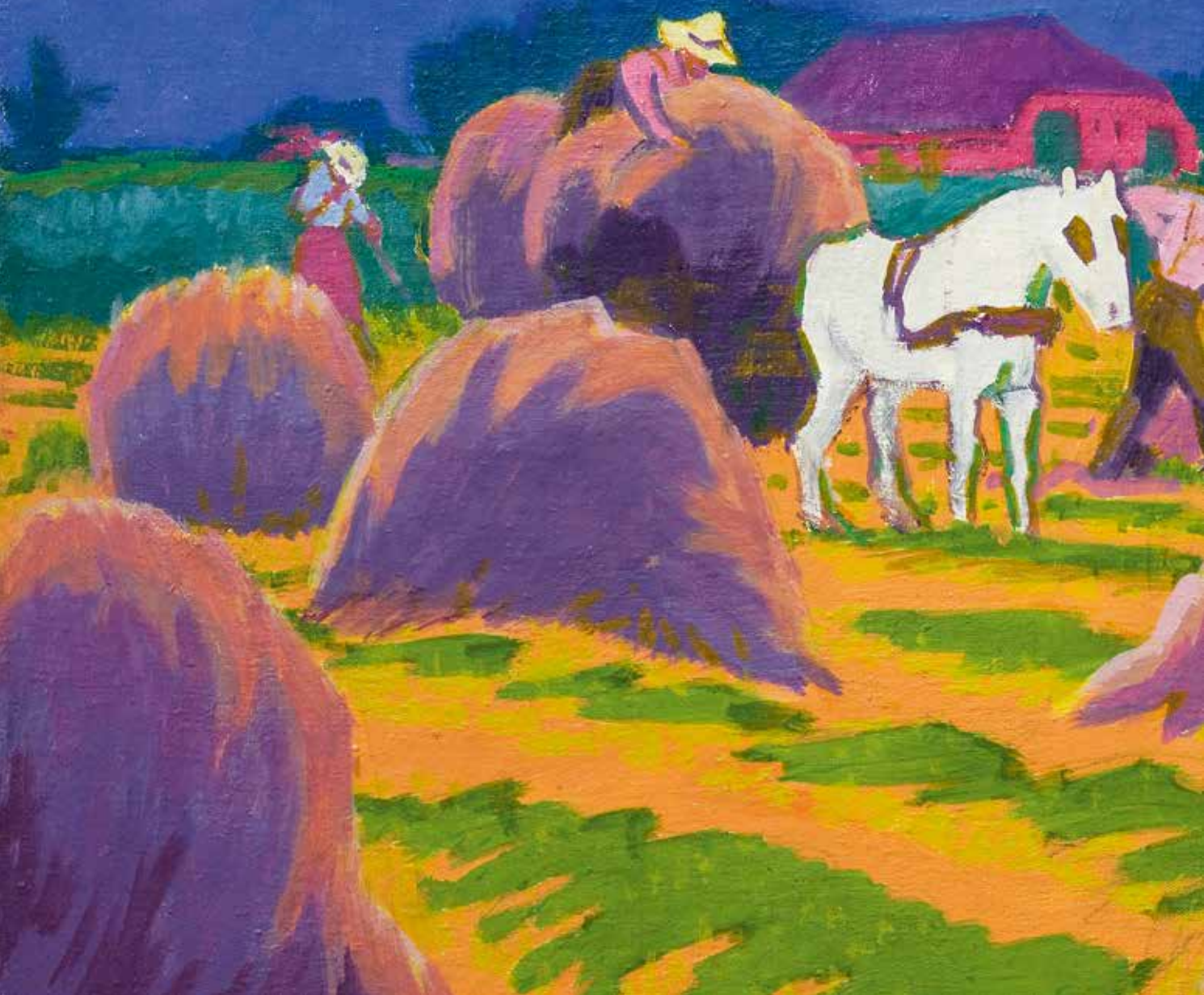
Op 5 juni 1918 vond in Groningen een, achteraf gezien, historische vergadering plaats. De initiatiefnemers, de kunstenaars Jan Altink, Toon Benes, Johan Dijkstra, Willem Reinders en Jan Wiegers, wilden tot een samenwerking tussen Groninger artiesten komen. Op een expositie eerder dat jaar, georganiseerd door het Kunstlievend Genootschap Pictura, was de aanstormende jonge garde naar hun smaak veel te weinig aan bod gekomen. De opkomst bleek niet overweldigend, zeven genodigden gaven gehoor aan de uitnodiging, maar het enthousiasme was groot en zo werd nog diezelfde avond de Groninger Kunstkring De Ploeg opgericht. De door Altink voorgestelde naam De Ploeg werd verkozen; hij had gedacht aan het omploegen en ont-

ginnen van braakliggende Groninger kunstakkers, vertelde hij later. Om de nieuwe club niet te beperken tot een schildersvereniging, werd daar het meeromvattende Kunstkring aan toegevoegd. Opgetogen schreef de kersverse secretaris Dijkstra in de notulen: 'De stemming van de vergadering was zeer geanimeerd, iets wat hoop geeft voor de toekomst.' Een terechte hoop; toen De Ploeg in februari 1919 haar eerste tentoonstelling hield, waren 111 werken te bewonderen van 20 exposanten, waaronder naast de oprichters van de vereniging onder meer Jan Jordens, George Martens en Alida Pott, het eerste 'dameslid' van De Ploeg. Later dat jaar zou ook de drukker-kunstenaar H.N. Werkman zich aansluiten. Twintig jaar na die roemruchte oprichtingsavond blikte Dijkstra in een jubileumartikel terug. En hoewel de drijfveren die hij noemt – het zoeken van nieuwe wegen en het zuiveren van de paletten – een revolutionaire artistieke gedrevenheid suggereren, was de nieuwe kunstkring in aanvang vooral praktisch gericht. Naast het streven naar gezamenlijke exposities, stond een eigen clubruimte hoog op de verlanglijst. Dankzij bemiddeling van Jan Jordens, als tekenleraar verbonden aan de Rijks HBS, kon De Ploeg voor modeltekenavonden al snel beschikken over een tekenlokaal van deze school. Verder werden er die eerste jaren initiatieven ontplooid zoals het organiseren van lezingen over kunst en het oprichten van een commissie voor Toegepaste Kunst.

HANG NAAR HET MODERNE

En natuurlijk werd er geschilderd. Vaak trokken de kunstenaars er op uit om buiten te werken. F.H. Bach, een inspirerende docent aan Academie Minerva, zette

landschap

LANDSCHAP

Alles wat voor de natuur voelde “struunde” daar rond – schilders, dichters. Er stonden aan de Reitdiepsdijk twee boerderijtjes in een schilderachtige omgeving van oude bomen, wild struikgewas en een besloten hof. We kunnen wel zeggen dat daar de jonge Groningse schilderkunst is geboren.’

Johan Dijkstra vatte in 1965 zijn herinneringen samen aan de idyllische en inspirerende tijd waarin de Ploegschilderkunst tot bloei kwam. De locatie waarop hij doelde was Blauwborgje, een gehucht ten noorden van de stad Groningen. Blauwborgje groeide uit tot een bijzondere en inspirerende plek en het open Groningerland kwam nadrukkelijk als schilder-kunstig onderwerp onder de aandacht. Hier werd de kiem gelegd voor een unieke landschapsschilderkunst, maar er was nog een impuls nodig. Om nogmaals Johan Dijkstra aan het woord te laten: ‘Ik zie Jan Wiegers nog boven op de dijk staan, bezig aan de schilderij met de rode bomen, nu in het Stedelijk. Hij mat met z’n duimstok het midden uit van het doek; het

detail afb. 010

afb. 015 **Johan Dijkstra**,
Rustende zichters, 1924, olieverf
op doek, 156 x 200 cm, Collec-
tie Stichting De Ploeg, bruikleen
Groninger Museum

‘Nog een keer maakte ik weer een groot schilderij – nu van rustende zichters, een samenvatting van levensgrote studies van zichters – ik had het geluk dat dit schilderij door Arti bekroond werd met de Willink van Collen prijs. Het was of dit laatste schilderij me van mijn

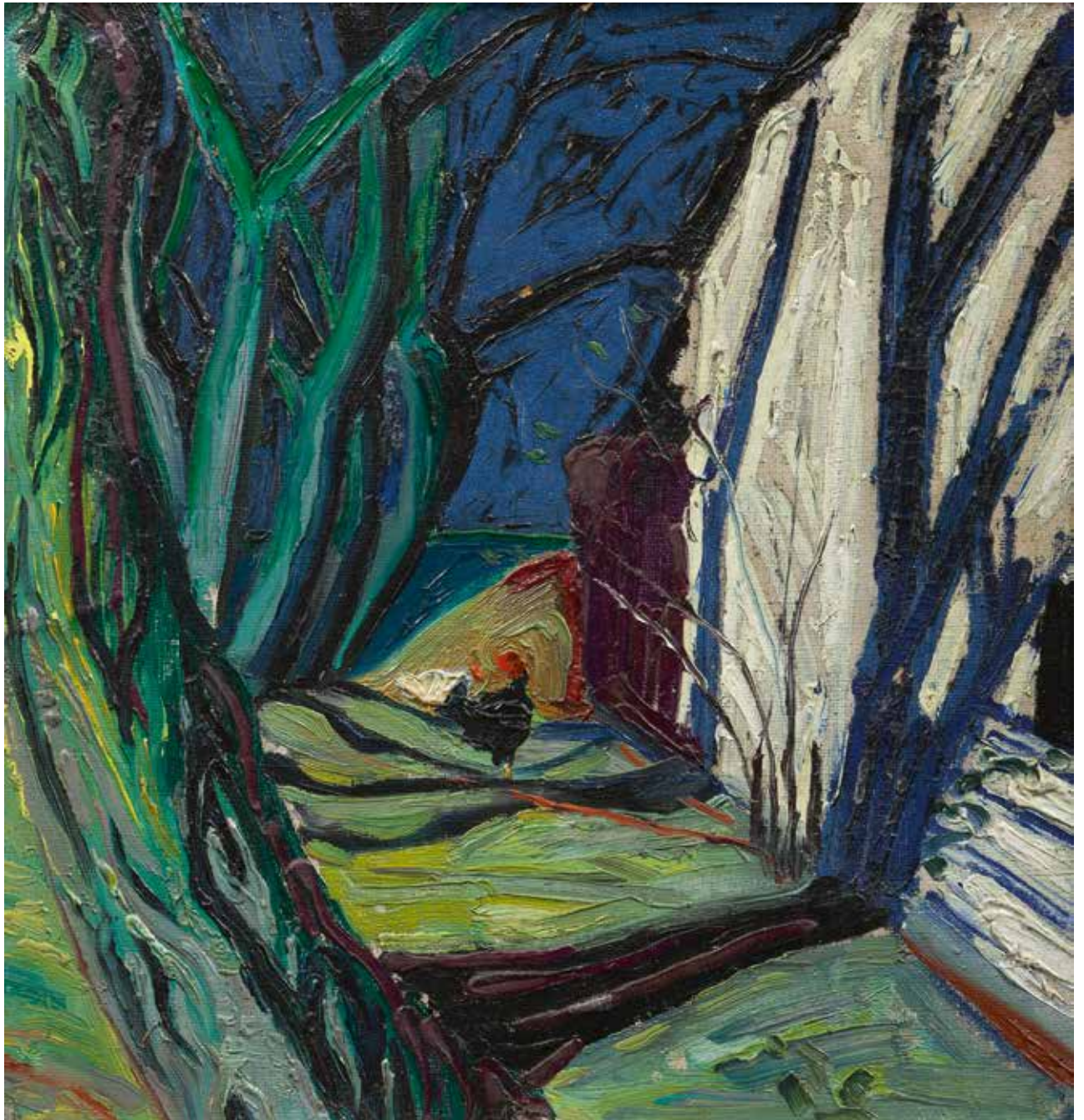
travaux de champs verlost – ’t was of er een laatste hindernis was opgeruimd – en ik gooide me nu eindelijk midden in de moderne beweging.’⁷ Johan Dijkstra zag dit werk blijkbaar zelf als de afsluiting van een periode.

afb. 016 **Johan Dijkstra**,
Kerkje te Oostum, 1922, olieverf
op doek, 70,5 x 90 cm, Collectie
Stichting De Ploeg, bruikleen
Groninger Museum

‘Het landschap van het Groninger land, tot dan toe terra incognita voor de schilderkunst, is totaal anders dan het stemmingsvolle Drenthe, door de rijke landouwen, de bouwstijlen van de dorpen met hun fris-rode baksteen, blauwe pannendaken, helder witte kozij-

nen en groene deuren. De oude kerken op de wierden, waar de bomen het teken dragen van de wind. ’t Was alsof nu eindelijk die dingen riepen om geschilderd te worden.’ (Johan Dijkstra in 1968)

< afb. 023 **Alida Pott**,
Blauwborgje slagschaduw,
ca. 1920, olieverf op hardboard,
29,7 x 28,7 cm, Collectie
Stichting De Ploeg, legaat Thijs
Martens en Annemarie Martens
Bonnema, bruikleen Groninger
Museum

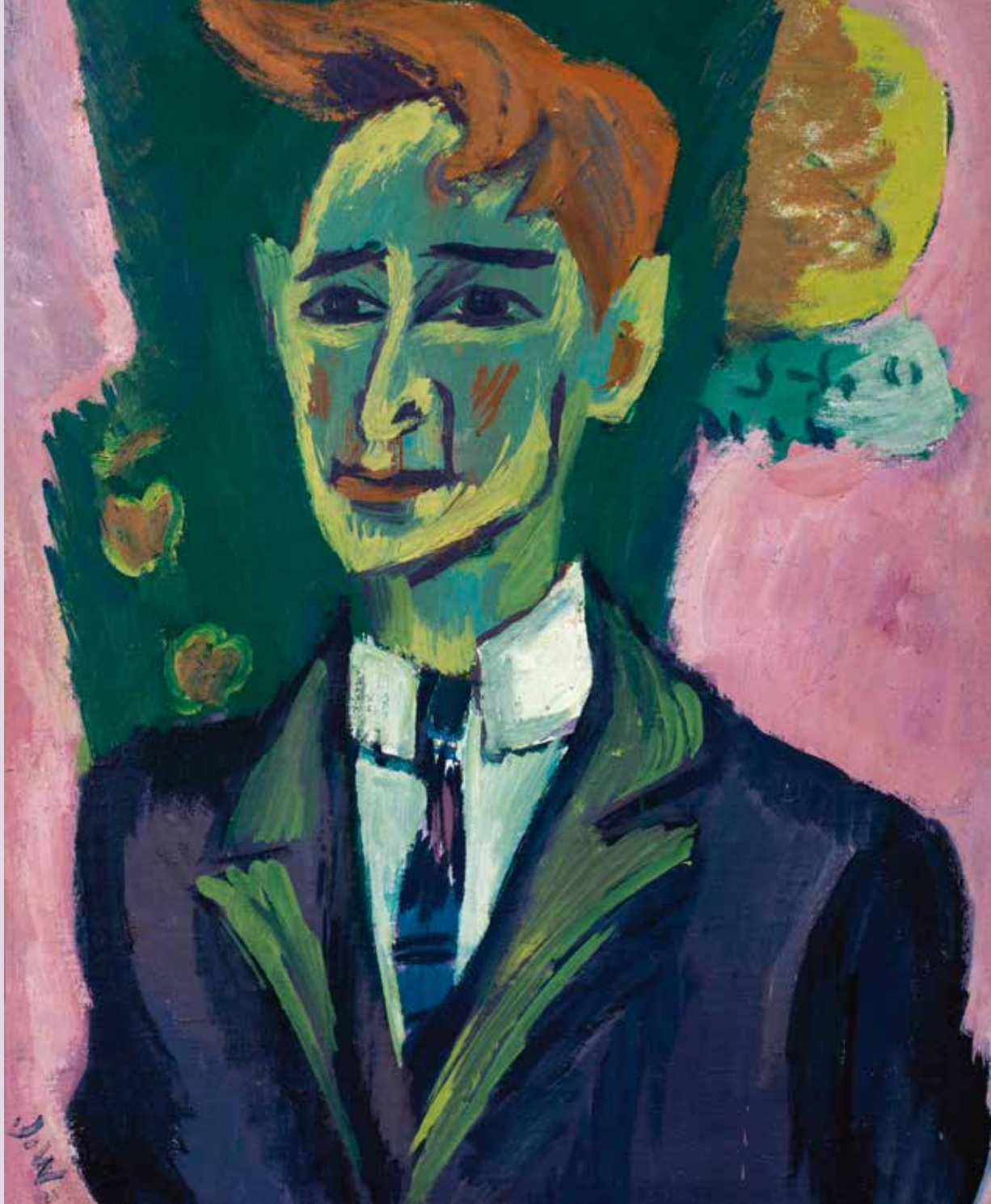
Alida Pott trouwde in 1922 met
George Martens. De beide kunstenaars
kenden elkaar van Academie
Minerva en beiden waren vrijwel
vanaf het begin betrokken bij De
Ploeg. Alida Pott was een van de
weinig vrouwelijke leden van
De Ploeg.

afb. 024 **Alida Pott**,
Boomgaard Blauwborgje,
ca. 1920, olieverf op hardboard,
34,5 x 28,8 cm, Collectie
Stichting De Ploeg, legaat Thijs
Martens en Annemarie Martens-
Bonnema, bruikleen Groninger
Museum

Alida Pott heeft geregeld het landschap bij Blauwborgje weergegeven. Vaak in aquarel, maar ook een aantal keer in olieverf. Deze twee olieverfschilderijen laten een gestileerd zicht op het erf en de boomgaard zien in haast abstracte

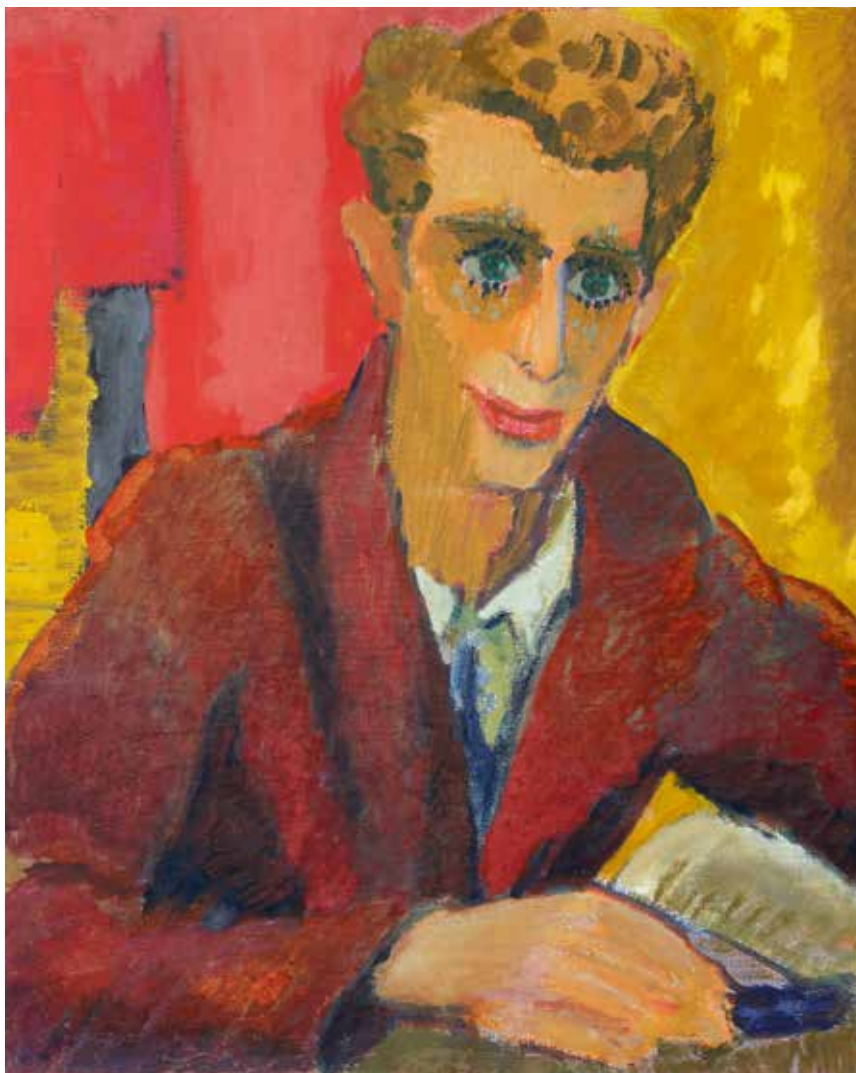
composities. Alida Pott ontwikkelde een sterk persoonlijke stijl, gekenmerkt door een bijzonder subtiel gevoel voor kleur, lijn en vlakverdeling.

< afb. 093 **Jan Wiegers**,
Anton Constandse, 1924, was/
olieverf op doek, 70,5 x 57 cm,
Groninger Museum

In 1924 hield de vrijdenker Anton Constandse op uitnodiging van De Ploeg een lezing in Groningen. Omdat de Ploegkas bijna leeg was, besloten Altink, Wiegers en Werkman om de spreker uit eigen zak te betalen. Constandse logeerde in Groningen bij Jan Wiegers, die zijn portret schilderde.

afb. 094 **Jan Altink**, *Job Hansen*, 1922-1923, was/
olieverf op doek, 68 x 56,5 cm,
Groninger Museum, schenking
Vereniging van Vrienden van het
Groninger Museum

colofon

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
i.s.m. Groninger Museum
info@groningermuseum.nl
www.groningermuseum.nl

TEKST

Jikke van der Spek

Met veel dank aan Mariëtta Jansen,
Marten de Leeuw, Suzanne Rus,
Doeke Sijens, Marjanne van der
Spek en Anneke de Vries.

VORMGEVING

Miriam Schlick

© 2016 WBOOKS / Groninger
Museum / Jikke van der Spek

Alle rechten voorbehouden. Niets
uit deze uitgave mag worden ver-
veelvoudigd, opgeslagen in een ge-
automatiseerd gegevensbestand, of
openbaar gemaakt, in enige vorm of
op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën,
opnamen of op enige andere wijze,
zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd
de rechten met betrekking tot de
illustraties volgens de wettelijke
bepalingen te regelen. Degenen die
desondanks menen zekere rechten
te kunnen doen gelden, kunnen
zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunste-
naars aangesloten bij een CISAC-
organisatie is het auteursrecht
geregeld met Pictoright te
Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2016.

ISBN 978 94 625 8098 5

NUR 646

FOTOVERANTWOORDING

Het beeldmateriaal is afkomstig
van het Groninger Museum,
Marten de Leeuw.

Daarnaast van:

Drents Museum (p. 55); Dordrechts
Museum (p. 136); John Stoel (p. 15,
23, 28, 29, 34, 35, 36, 37, 41, 42, 51,
69, 71, 112, 113, 127, 134, 151, 157, 182,
213, 222); Kirchner Museum (p. 111);
Museum Belvédère (p. 32, 40, 179);
Museum De Fundatie (p. 120);
Stedelijk Museum Amsterdam
(p. 22, 119); Singer Laren (p. 53, 85);
RHC Groninger Archieven (p. 12)

OOK IN DEZE REEKS

Schilderkunst in Laren
Emke Raassen-Kruimel
(Singer Laren)
ISBN 978 84 625 8105 0

Rondom de Bergense school
Patricia Bracke-Logeman
Maria Smook-Krikke
ISBN 978 94 625 8121 0

In 1918 wordt in Groningen kunstkring De Ploeg opgericht. Een aantal jonge kunstenaars, waaronder Jan Wiegers, Jan Altink en Johan Dijkstra, bundelt de krachten om het artistieke klimaat in Groningen te verbeteren. Altink stelt de naam voor: De Ploeg moet braakliggende Groninger kunstakkers gaan omploegen en tot ontginning brengen. Al snel sluiten meer kunstenaars zich aan, waaronder H.N. Werkman, Jan Jordens, George Martens, Alida Pott en Jan van der Zee. De vernieuwingsdrang wordt in de jaren twintig aangewakkerd door de ontmoeting in Davos van Wiegers met Ernst Ludwig Kirchner, voorman van het Duitse expressionisme. Geïnspireerd door de nieuwe

vormen, kleuren en technieken die Wiegers introduceert bij zijn Ploegcollega's, ontstaat het Groninger expressionisme. Het weidse Groninger landschap wordt in vlamme kleuren en fantastische vormen vastgelegd, in expressieve portretten schilderen de kunstenaars elkaar, de stad wordt op een nieuwe manier verbeeld en de grafiek bloeit op. Daarnaast kent de kunstkring een abstract constructivistische richting en maken uiteenlopende kunstenaars als Wobbe Alkema en Job Hansen deel uit van De Ploeg.

De schilders van De Ploeg vertelt het verhaal van deze bijzondere kunstkring, die in de jaren twintig het kunstleven in Groningen een enorme impuls heeft gegeven.

9 789462 581050

WWW.WBOOKS.COM